

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN GERİ DÖNÜŞÜM İŞÇİLERİ (ANKARA ÜNİVERSİTESİ VE BİLKENT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)¹

Gülbana ÇEKEN*

Öz:

Son iki yüz yıl boyunca endüstriyel ürünlerin çoğalmasına ve aşırı tüketime bağlı olarak oluşan atıklarımız baş edilemez bir noktaya gelmiştir. Geri dönüşüm işçilerinin yeniden değerlendirilebilir atıkları geri dönüşüm sektörüne kazandırma açısından önemli bir görev üstlendikleri inkâr edilmez bir gerçektir. Ne var ki, böylesine önemli bir işi üstlendikleri halde bu kişiler sağlıksız koşullarda, sosyal güvenceden yoksun ve ekonomik olarak düşük ücretler karşılığında çalışmak durumunda kalmakta, sosyal olarak da dışlanmaktadır. Bu makale üniversite öğrencilerinin (Ankara Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi) geri dönüşüm işçileri hakkındaki görüşlerine yer vermektedir. Alan Araştırmasına dayalı olan çalışmada her iki üniversiteden 50 öğrenci ile yüz yüze görüşme yapılmış ve geri dönüşüm işçileri hakkındaki görüşleri derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atık, Geri dönüşüm, Geri dönüşüm işçileri.

University Students' Views on Recycling Workers (Sample of Ankara University and Bilkent University)

Abstract:

Over the last two hundred years, the waste generated by the proliferation of industrial products and over-consumption has reached an unbearable point. It is an unquestionable fact

¹ Bu makale Gülbana Çeken'in "Ekolojik Tekinsizlik: Sosyo-Kültürel Bağlamda Çöp ve Katı Atık Sorunu (Ankara Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi Örneği)" (2017) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr., gulbana@gmail.com

that recycling workers play an important role in bringing recyclable wastes to the recycling sector. However, when they undertake such an important task, they have to work in unhealthy conditions, deprived of social security, and at economically low wages. They are also socially excluded. This article describes what university students (Ankara University and Bilkent University) have opinions about recycling workers. A face-to-face interview was conducted with 50 students from both universities based on the Field Study, and their opinions on recycling workers were compiled.

Keywords: Waste, Recycling, Recycling workers.

Giriş

Canlı yaşamın vazgeçilmez bir sonucu olan atıklar insanlığın doğuşundan beri varlığını sürdürmüş ve yaşam devam ettikçe de sürdürecektir. Hayatta kalabilmek için önce üretim sonra da tüketim yapılması doğal bir süreçtir. Doğum ve ölüm de dâhil her türlü üretim ve tüketimin ardından belli bir miktar atık kalması kaçınılmazdır. Çöplük, atık, pislik ve temizliğe olan yaklaşımımız çoğunlukla sosyo-kültürel ve ekonomik temelli olarak farklılaşmaktadır. Ancak modern yaşamın gerekleri ve tüketim alışkanlıklarımızın değışmesi; atıklarımızın da niceliksel ve niteliksel olarak doğasını değıştirmiş ve tehlikeli boyutlara getirmiştir. Artan üretim ve tüketimle beraber her geçen gün daha fazla atık oluşmakta, bu da havanın, toprağın ve suyun dolayısıyla da tüm canlı hayatın daha fazla zarar görmesine neden olmaktadır. Gün geçtikçe çoğalan atıklar bazı insanların kurtulmak istedikleri nesnelereken bazıları için ise bir geçim kaynağı olabilmektedir.

Atıkların geri dönüşümü konusunda Türkiye’de son 30 yılda önemli aşamalar kat edilmiştir. Ne var ki, kaynağında ayrıştırma yapılmadığı için atıkların yeniden hammadde olarak kullanılabilmesi de güçleşmektedir. Atıkların yeniden üretim sistemine katılmasında hayati bir önem üstlenen geri dönüşüm işçileri üzerine birçok araştırma yapılmış ve onlarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir, ancak Türkiye’de üniversite öğrencilerinin geri dönüşüm işçileri hakkındaki görüşlerine yer veren herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu araştırma, etik bakış açısı

temel alınarak üniversite öğrencilerinin atık işçileri hakkındaki algı ve görüşlerinin ne olduğunu anlamak amacı ile yapılmıştır.

Araştırma sosyo-kültürel ve ekonomik düzeyleri farklı olan Ankara Üniversitesi ile Bilkent Üniversitesi lisans düzeyindeki öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin farklı illerinden gelen, yaşları 18-25 arasında değişen, farklı bölümlerden ve farklı sınıflardan seçilmiş her bir üniversiteden 25'er, toplamda 50 öğrenci ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Konuya duyulan ilgiden dolayı erkek öğrencilerin sayısı kadın öğrencilere göre düşük olmuştur. Her bir üniversiteden rastgele (random) seçilmiş 15'er kadın ve 10'ar erkek öğrenci görüşmelere katılmıştır. Örneklem olarak üniversite öğrencilerinin seçilmesi araştırmanın kısıtlı bir alanda daha fazla görüşmeciye ulaşma avantajı sağlamasıdır.

Elde edilen veriler ışığında genel olarak görüşmecilerin çevre için çok önemli bir işi üstlenen geri dönüşüm işçilerinin sosyo-ekonomik yaşam tarzlarının iyileştirilmesi gerektiği üzerine hemfikir oldukları tespit edilmiştir. Veriler sadece görüşme yapılmış gruplardaki görüşmecilere özel olup araştırma kapsamında ele alınan Ankara Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi'nin bütünü için genelleme yapılmasına uygun değildir.

1. Çöp ve Atık Kavramları

Türk Dil Kurumu çöpü “yararsız, pis veya zararlı olduğu için atılan ufak tefek şeylerin hepsi, gübür” olarak tanımlamaktadır¹. Günümüzde “çöp” kavramı, kentleşme süreci ile birlikte “kullanılmayan maddeler ve mallar” anlamından uzaklaşır “gelir getiren” ve “verimli” yani “atık” olarak tanımlanmaya başlamıştır (Özgen, 2001: 90).

Ekolojik duyarlılığın yeterli olmadığı dönemler boyunca kentler, çöpü gözden uzak alanlarda toplama, yakma ya da denize dökme gibi yöntemler kullanılarak “çöple başa çıkma”ya çalışmışlardır. Ekolojik farkındalık çöpün içindeki tehlikeli maddeleri ayrıştırıp doğaya zarar vermemeyi ya da en az zarar vermeyi öngördüğünden; sanayileşme ve kapitalizm de çöpten üretken unsurlar ve gelir elde et-

meyi hedeflediğinden çöpün doğası zaman içerisinde geri dönüştürülebilir kaynak olan ‘‘atık’’a dnmtr (Hawkins, 2006: 6; Pye, 2010: 1).

evre ve Şehircilik Bakanlığının, Su Kirliliği Kontrolü Ynetmeliğindeⁱⁱ atık kavramı;

‘‘her türlü üretim ve tüketim faaliyeti sonunda, fiziksel, kimyasal ve bakteriyolojik özellikleriyle karıtkları alıcı ortamların doğal bileşim ve özelliklerinin değişmesine yol açarak dolaylı veya doğrudan zararlara yol açabilen ve ortamın kullanım potansiyelini etkileyen katı, sıvı veya gaz halindeki maddeler’’

olarak tanımlanmıştır.

2. Türkiye’de Katı Atık İşçileri(nin) Sorunu

Geri dönüşüm işçileri kâğıt, cam, metal gibi geri dnrlebilir ürünleri toplayıp atık depolarına satarak geçimlerini sağlamaktadırlar. Atık depoları daha büyük depolara, bu depolar da geri dönüşüm fabrikalarına satış yaparak geri dönüşüm sürecinde aracı rolünü üstlenirler. Küçük ve büyük depo sahipleri de genellikle başlangıçta atık toplayarak ie balayan veya halen atık toplayıcılığına devam eden kişilerdir (zsoy, 2012: 107).

Katı atık toplama i sosyo-ekonomik düzeyi düşük, başka bir sektörde i bulamayan, eski hükümlüler gibi toplumsal olarak dılanmı kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kişiler bu ii yaptıkları için toplumda dılanmayı daha yoğun bir Şekilde yaşamaktadırlar. evre/doğa, ekonomi ve gelecek kuşaklar için son derece hayati bir faaliyet üstlenen bu kişilerin düşük ücretlerle çalışmaları, sosyal güvencelerinin olmaması, sağlıksız i ortamı ve bunların ötesinde toplumda tekitirilmeleri bir takım psiko-sosyal problemleri beraberinde getirmektedir (Tuttle, 2008: 15, zsoy, 2012: 106). İnce (2012: 9), bu psiko-sosyal etkiyi Őu ifadelerle dile getirmiştir:

‘‘Giravi Aireti’nin çocukları, Hakkâri’nin Kotranıs Köylüleri, eğer birisi onlara balarını bir gün evlerinin tam karşısına den ıyayı Gole Dağı’ndan daha yükseğe, Ankara’nın çöp bidonlarına sokacaklarını, uzaktan gördükleri tanıdık

sima uzaklaşınca kadar da utançtan çıkaramayacaklarını söyleseydi, o kişiye hemen orada bir mezar kazarlardı abartısız”.

Geri dönüşüm işçileri Türkiye’deki toplam yıllık evsel atık geri dönüşümün neredeyse tümünü gerçekleştirmektedirler. Yardımcı ve Saltan (2007: 206-7), İstanbul gibi büyük şehirlerde işçilerin istenmeyen bir figür, her şeyden önce kalıp yargıların hedefi olduğunu belirtmektedirler. Çoğu kişi için işçiler mutlaka ya Roman ya da Kürt kökenli ve pek çok kişi için suç işlemeye meyilli bir grubu temsil ediyorlar (Yardımcı ve Saltan, 2007: 206-7). Hayatta kalmak için çalışmak zorunda olduklarını kabul edenler bile, işçilerden çöpleri dağıttıkları ve mahallelerini kirlettikleri için şikâyetçidir (Yardımcı ve Saltan, 2007: 206-7).

Geri Dönüşüm İşçileri Derneği Başkanı Dinçer Mendillioğlu, Türkiye genelinde yaklaşık yarım milyon atık işçisinin olduğunu, en az üç kişilik bir aileye geçindirdikleri düşünülürse, onların gelirsiz kalmasının 2 milyon insanı etkileyebileceğini belirtmiştir (Arslan, 2016). Bu anlamda Türkiye’de sosyal ve ekonomik olarak önemli bir katkı sağladıkları açık bir gerçektir.

Son birkaç yıldır sokaklarda katı atık toplayanların sayısı, Suriyeli göçmenlerin de katılmasıyla birlikte hızla artış gösterince, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı harekete geçip işçilerden geri dönüştürülmek üzere kâğıt alan firmalara tebligat ve denetim memurları göndermiştirⁱⁱⁱ. Bakanlığın, Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği (2011)’ni 2016’nın ilk haftalarında uygulamaya koyması, yılda 1 milyon tona yakın atık kâğıt toplanan sistemi krize sokmuştur. Lisansı olmayan işçilere kâğıt toplamayı yasaklayan yönetmelik, ayrıca lisanslı firmaların, lisansı olmayan firmalardan kâğıt almasına da ceza uygulamaktadır. Cezaların yüksek olması nedeniyle lisanslı geri dönüşüm firmaları küçük depolardan alımı durdurduğu için bu depolar da sokak toplayıcılarından alım yapmamaya başlamışlardır. Sonuç olarak bu işçilerin topladıkları atıklar ellerinde kalmıştır (Akkoç, 2016). Atık işçilerinin sorunları bununla son bulmamıştır. Nitekim Ankara Büyükşehir Belediyesi ekipleri 2 Ekim 2017’de İskitlerde geri dönüşüm işçilerinin hem yaşadıkları hem de çalış-

tıkları depoları yıkmıştır^{iv}. Yeni yönetmelik ise 27 Aralık 2017’de yrrlge girmiştir.

Türkiye’de İstanbul, Ankara, Bursa, Kocaeli gibi büyükşehirlerde binlerce kişinin geçim kaynağı olan, ancak genellikle sağlıksız koşullarda gerçekleştirilen sokaklardaki ayrıştırma işlemi, hem sokak işçilerinin sağlıkları üzerinde hem de evre üzerinde olumsuz etkilerde bulunmakta ve bu nedenle zaman zaman yoğun eleştirilere konu olmaktadır. Yasal bir zorunluluk olmasına rağmen yetersiz altyapı ve duyarsızlık nedeniyle yetkili ve sorumlu kuruluşlarca uygulanamayan kaynaktan ayrıştırma işlemi, büyük ölçüde bu kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Diğer atıklarla birlikte taşınmaları durumunda ekonomik değerini büyük ölçüde yitirecek olan önemli miktarlardaki ambalaj atığı bu yolla ekonomiye kazandırılmakta ve çevrenin korunması ve sürdürülebilir kullanıma ciddi katkılar sağlanmaktadır. Ne var ki, bu kadar hayati bir konuda rol alan bu kişiler sosyo-psikolojik ve sosyo-ekonomik olarak hak ettikleri değerini görememektedirler.

Atıkların st sınıflar tarafından bir yandan ticari bir meta olarak krlılığının keşfi bir yandan da çevreci düşüncelerin gelişmesiyle birlikte geri dönüşümün önem kazanarak atık toplama ve değerlendirme işi olan geri dönüşümün önem kazanmasıyla birlikte alt sınıfların atıklara eskisi kadar rahat temas etmesi engellenmeye başlanmıştır (zsoy, 2012: 111). Eskiden rahatlıkla yapılan atık toplama işi, kurallarını sermayenin belirlediği ve denetlediği bir sektör haline dönüşmüştür. Bunların yanı sıra, Yardımcı ve Saltan (2007)’in da vurguladıkları gibi kentin soyulaştırılma sürecinde işçiler artık kentin görselliğini bozan unsurlar haline gelmiştir. Nitekim Ankara Valiliği 5 Eylül 2013 tarihinde yayımladığı ‘‘Ankara İlinde Cadde ve Sokaklarda Kağıt Toplanmasına İlişkin Usul ve Esaslar’’ başlıklı bir genelge^v ile belediyelerden izin belgesi almayanların kağıt toplamasını yasaklamıştır. Yasağa uymayanların cezai yaptırımlara maruz kalacağı belirtilen genelgenin gerekçesi olarak řu ifadeler kullanılmıştır:

‘‘Ambalaj atıklarının evsel atıklarla i ie biriktirildiği, cadde ve sokak aralarında özellikle gece saatlerinde, işyeri ve işletmelerin yoğun olduğu mahallerde ve

günün her saatinde, kamuoyunda “sokak toplayıcıları, kâğıt toplayıcıları ve/veya çöp toplayıcıları” olarak tanımlanan kişiler tarafından son derece sağlıksız şekil ve şartlarda, uygun olmayan el araçları ve depolama vasıtalarıyla atıkların yerinde ayrıştırılarak toplandığı ve çöp birikintilerinin sokak, cadde ve kaldırımlara yayıldığı ile bu suretle görüntü kirliliği yanında vatandaşların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını da tehdit edecek durumlara yol açıldığı hususu Başkent Ankara’ımıza yakışmamaktadır.”

Genelgenin devamında alınan “tertip ve tedbirler” şöyledir:

1. Evsel atıklarla iç içe biriktirilen ambalaj atıkları ile konut, işyeri ve işletmeler tarafından biriktirilen ambalaj atıklarının, Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği hükümlerine uygun olarak toplanması konusunda başta Büyükşehir Belediyesi olmak üzere ilgili Belediyelerce gerekli tüm tertip ve tedbirler mevzuatına uygun olarak derhal alınacaktır.
2. Büyükşehir Belediyesi başta olmak üzere, ilgili Belediyeler ile Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından ilgili kişi, kuruluş, işletme ve yükleniciler arasında koordinasyon sağlanarak düzenlemelere derhal başlanacaktır.
3. Belediyelerce Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği'nin 8. maddesi i. bendi hükmü gereğince atıklarının yetkili olmayan kişiler tarafından toplanması, taşınması ve depolanmasına hiçbir şekilde müsaade edilmeyecektir. Yetkilendirilmiş kuruluş ve lisanslı/geçici faaliyet belgeli işletmeler ile bunlar adına atık toplayanların, başta Büyükşehir Belediyesi olmak üzere ilgili Belediyelerince belirlenecek iş kıyafetleri, görev kartları ve atık toplamada kullanılan araçlar ile çalışmaları sağlanacak ve işbu husus belediyeler tarafından oluşturulacak kontrol ekiplerince aralıksız ve etkin olarak denetlenerek takip altında tutulacaktır. Bu faaliyetler, Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği'nin 33. maddesi gereği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından da ayrıca yakından takip edilerek denetlenecektir.
4. Atıkların toplanması sırasında yukarıda belirlenen hususlara behemehâl uygunluk sağlanacak, uygun olmayan el aracı, vasıtalar ve kıyafetlerle atık

taşınmasına Belediyelerce müsaade edilmeyecek ve gerektiğinde mahalli polis ve jandarma ile de iş birliği yapılacaktır.

Valilik mevzuata uygun olarak alınmış “tertip ve tedbirlere” uymayanlar hakkında 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 20. maddesi r bendi^{vi} ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği’nin 34. maddesi^{vii} gibi ilgili mevzuat hükümleri doğrultusunda cezai yaptırımların derhal uygulanacağına vurguda bulunmuştur.

1960’lı yıllarda ortaya çıkan ve 1980’lerden sonra da tüketimin artması sonucu gelişen katı atık toplama işi sokakta yaşayanlar, cezaevlerinden çıkıp iş bulamayanlar, Romanlar ve gerek köylerin boşaltılmasından dolayı gerekse mevsimlik işçi olarak Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri’nden büyük şehirlere göç eden yoksul Kürtlerin geçim kaynağı haline gelmiştir. Ekonomik şartların gün geçtikçe ağırlaşmasının sonucunda ise toplumun yoksul olan diğer kesimleri de bu faaliyete katılmaya başlamıştır (Kurt, 2010).

Sahibinin kim olduğu tartışılan ve son yıllarda belediyeler ve sermaye sahipleri tarafından kazançlı olduğu anlaşılan katı atıklar büyük ilgi görmeye başlamıştır. Belediyeler atık toplama yetkisi olmayan kişileri bu alandan para cezası yöntemi, hatta şiddet kullanılarak uzaklaştırmaya çalışmıştır.

Atık Kâğıt İşçileri, belediye ve büyük şirketlerle olan sınıf mücadelelerini “işçi sınıfının bir parçası” olarak sürdürmüşlerdir. İşçi sınıfına aidiyetlerini pekiştirmek için birçok eylemde yer almışlardır (Başkavak, 2013: 7). Adana ve Diyarbakır’da da örgütlü olan Ankara Geri Kazanım Derneği kurucuları ve üyeleri 2002 yılından beri NATO karşıtı eylem, Eğitim-Sen’in kapatılması eylemine, “12 Eylül yargılsın” eylemine, doktorların Beyaz Eylemi’ne, tüm 1 Mayıs eylemlerine katılmış olmalarına rağmen sol kesimden gerekli desteği görememişlerdir (Kurt, 2010).

Atık maddenin toplanmasından işlenmesine kadar olan süreç birçok ara aşamadan geçmektedir ve bu süreçte emekçiler birbirinden yalıtılmış durumdadır. Geri dönüşüm işçileri toplayıcılık ile depoculuğun kesişim noktasında, işçilerin hem toplayıcılığı sürdürürken hem de küçük depo kiracıları olarak işçi ile küçük

tüccar ara kimliklerine bürünmelerine neden olmaktadır. Zorunlu göçle büyük kentlere gelen “Kürt emekçiler açısından hemşerilik ve akrabalık bağıyla bağlı oldukları depo sahiplerine aynı zamanda çalışan kimlikleri ile bağlı olmaları, sektörel örgütlenme anlamında sorunlu alanlar olarak görünmektedir” (Altuntaş, 2012: 26).

3. Öğrencilerin Katı Atık İşçileri Hakkındaki Görüşleri

Görüşmecilere yöneltilen sorulardan “Geri dönüşüm işçileri hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna ilginç yanıtlar gelmiştir. Örneğin, atık işçilerinin etnik kökenlerine değinenler olmuştur:

“Kötü bir şey değil yani. Benim için pek bir sıkıntı değil. Herkesin ihtiyacı varsa... Çoğunu, bizim mahalledekini söyleyeyim, pek Türkçe bilmiyorlar, Kürtçe konuştuklarını duyuyorum. O yüzden hiç iletişime girmedim ama girsem de önyargılı olmam” (AÜ, Görüşmeci 24, Jeoloji Mühendisliği / 4. Sınıf, Kadın).

“Çingene falan... Onları ben. Ya para kazanıyorlar değil mi sonucunda onun için, kartonları veriyorlar. Yaptıkları iş büyük bir şey. Hatta giysilerimi falan da onlara veriyorum bazen. Yani iyi bir durum. Ondan para kazanmaları güzel. Hatta destek verilmelidir diye düşünüyorum. Bir öğrenci olarak ben de yapabilirim bunu” (AÜ, G.1, Sümeroloji / 2, Kadın).

Ankara Üniversitesinden bir görüşmeci geri dönüşüm işçilerinin “suç potansiyeli” taşıma konusuna değinmiştir:

“Konuşmam, acımam ama onlar hakkında şöyle bir şey okumuştum. Suç potansiyeline yönelik bir şey okumuştum. Aklıma o geliyor, sürekli onları gördüğüm için. Hayır, yolumu değiştirmem, imkânı yok öyle bir şeyin ama çok para kazandıklarını duymuştum” (AÜ, G. 13, Hukuk / 3, Kadın).

Geri dönüşüm işçilerinin “iyi bir iş” yaptıklarını düşünen ancak yine de yapılan iş konusunda endişeli olanlar da bulunmaktadır:

“Bu hani plastik toplayanlar... aslında saygı duyuyorum hani güzel bir şeyler yapıyorlar ama hani doğru yapıldığı sürece savunurum onları da açıkçası” (AÜ, G. 3, Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri / 1, Kadın).

“Durumun biraz da sistemli bir hal alırsa, bu geri dönüşüm dediğimiz bir bilince dnrse olumlu buluyorum. Bu Őekliyle tabii ki bazı insanların kendi hayatlarını kotarma Őekli olarak öyle bakıyorum. Ama geri dönüşüm bağlamında soruyorsunuz sanırım bu soruyu o bağlamda biraz daha iÇin daha sisteme dönmesi gerektiğini dŐnyorum çeŐitli politikalarla yani. Daha ciddi...” (A, G. 10, Tiyatro/3 Erkek).

“Valla bir fikrim yok. Tabi ki iyi bir iş yapmıyorlar ama onlar geçimini oradan sağlasalar da ya da daha başka yöntemler deneyebilirler” (A, G. 2, Antropoloji/2, Erkek).

“Gurur duyuyorum açıkçası. Zamanım olsa ayıracağım iŐlerden birisi diyebilirim açıkçası” (A, G. 5, Latin Dili ve Edebiyatı / 3 Erkek).

Görüşmeciler geri dönüşüm işçilerinin düşük ücret karşılığında ve olumsuz çalışma koşullarında evre/doğa için çok önemli bir iş yaptıklarını belirtmişlerdir.

“Onlara gıptayla bakıyorum açıkçası. Bir yandan çok ucuz iŐgücü olarak çalışıyorlar, bir yandan geri dönüşüme katkı sağlıyorlar. Bunu geri dönüşüm amacıyla yapmasalar bile hayatımızda birçok Őeyi dntrdüklerini dŐnyorum. Kağıdın kilosu mesela 10 kuruŐmuŐ bunu öğrendim ve akŐama kadar birçok kağıt toplamaları gerekiyor. Hatta belki 100 kilo en az, belki 1000 kilo. Onlara yardımcı olmaya çalıŐıyorum. Hani elimde olduğa onlara vermeye çalıŐıyorum ama her zaman mümkün olamıyor dediğim gibi” (A, G. 11, Radyo, Televizyon, Sinema /4, Kadın).

“Bence yaptıkları iş çok değerli ve önemli, büyük emek sarf edilen bir Şey. Geçimlerini sağlamak konusunda kendilerine bir katkı ve dünyaya da bir katkıda bulunuyorlar ayrıca evre temizliği bakımından. Bence değerli bir Şey yani, çok önemli bir Şey” (A, G. 12, Gazetecilik / 1, Erkek).

“Onların işi o, öyle dŐnyorum. Saygı duyuyorum, yaptıkları işe. Kmsenecek bir Şey olduğunu da dŐnyorum. Hatta çok daha iyi Şeyler yaptıklarını dŐnyorum, katkı sağlıyorlar çünkü doğa. PTT memurundan daha fazla katkı sağlıyorlar bence” (A, G. 15, Gazetecilik / 2, Kadın).

“İşlerini yapan emekçilerdir. Saygı duymak gerekiyor” (AÜ, G. 18, Uluslararası İlişkiler / 3, Erkek).

“Aslında en iyisini yapıyorlar. Hem çevre temizlenmiş oluyor. Hem de kendi giderlerini karşılamış oluyorlar” (AÜ, G. 25, Fizik / 2, Erkek).

Görüşmecilerden bazıları geri dönüşüm işçilerinin çalışma koşullarından dolayı üzüntü duyduklarını belirtirken, bazıları da bu işten kazanç elde ettikleri için bir yandan üzülüp bir yandan sevindiklerini söylemişlerdir:

“Hiçbir fikrim yok. Bir şey düşünmüyorum. Saygı duyarım. Üzülürüm yani” (AÜ, G. 19, Matematik/2, Kadın).

“Üzülüyorum. Görünce daha çok üzülüyorum. Ama keşke böyle yapmak yerine devlet ya da diğer insanlar onlara yardımcı olsa” (BÜ, G. 2, Uluslararası İlişkiler/1, Kadın).

“İçten içe üzülüyorum tabi de elden bir şey gelmiyor. Herkes üzülüyordur da elinden bir şey gelmiyordur. Geçenlerde bir video izledim. Baya buruktu. Bir çocuk işte çöpten yemek alıp yiyordu. Baya üzümüştü beni” (AÜ, G. 22, Matematik/3, Erkek).

“Sokakta toplayan insanlardan mı bahsediyorsunuz? Çok üzülüyorum ama bir taraftan onlara gelir sağladığı için seviniyorum tabi yani” (AÜ, G. 17, İşletme/4, Kadın).

“Açıkçası yaptıkları iş güzel bir iş ama ben ülkemizde bunu bilinçli olarak yaptıklarını düşünmüyorum. Mecburiyetten yapıyorlar. O yüzden çok da onlar için sevinemiyorum. Yaptıkları iş aslında güzel ama onlar zorunda oldukları için yapıyorlar. Farkında değiller güzel bir iş yaptıklarının. Ondan çok mutlu olamıyorum, biraz üzülüyorum o işi yapmak zorunda oldukları için. Çünkü çok büyük bir gelir sağlamıyor onlar için ama yapmak zorundalar. Özellikle de küçük çocuklar yapıyor bizim ülkemizde bunu, kağıt toplama, plastik... Güzel bir iş yapsalar da onlar için mutlu olamıyorum, kendim için de mutlu olamıyorum. Benim için iyi bir görüntü olmuyor” (BÜ, G. 9, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / 2, Kadın).

“Yaptıkları güzel bir Şey ama ekonomik durumlarından dolayı oyle yapmaları biraz üzüyor” (B, G. 21, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı /1, Kadın).

Bazı görüşmeciler atık toplama iŐini bir iş olarak ve bir kazanç alanı olarak görmektedir:

“Bir iş olarak görüyorum. Olması gerektiği gibi, herkesin bir görevi var. Onlar da bir iş yapıyor. O da bir iş yani. Nasıl bir mühendis çalıŐıyor. nemli bir hizmet denebilir” (B, G. 4, Elektronik / 3, Erkek).

“O da artık bir meslek grubu oldu Türkiye’de nerdeyse. Onları toplayıp ki-loyla günü birlik çalıŐıp parasını alıyorlar. Onlar da ekmeğini oradan çıkartıyorlar. Bir düŐüncem yok. Zor bir iş” (B, G. 15, İç Mimarlık ve evre Tasarımı/2, Kadın).

“Onların ihtiyaı olduğu için yaptığını düŐündüĐüm için yani olumlu dŐ-nyorum tabii ki. Keşke ihtiyaçları olmasa ama onlar da fayda sağlıyor aslında çevremize aslında, oyle düşünüyorum” (B, G. 16, İç Mimarlık/2, Kadın).

“Yani bilmiyorum. Onlar da ihtiyaı olduğu için yapıyordur herhalde. Çok uzaktan gördüm onu da” (B, G. 17, İç Mimarlık/2, Kadın).

“Bence iyi bir Şey, yaptıkları yararlı, para kazanıyorlar sonuçta” (B, G. 19, Bilgisayar Mühendisliği / 1, Erkek).

“Onlar için de bir sektör oluŐmuŐ oluyor. Sonuçta insanların yapması gereken Őeyi, yapmıyoruz biz, onlar ayırŐtırmıŐ oluyor hem de para kazanmıŐ oluyorlar. Bu açıdan onlar için yararlı oluyor” (B, G. 20, Endüstri Mühendisliği/4, Kadın).

Bilkent niversitesinden bir görüşmeci atıkların toplanması açısından iyi bir iş olarak gördüğünü belirtmiştir:

“Aslında zel bir Şey düŐünmedim ama iyi bir Şey yani sonuçta. Toplanması gereken atıklar o yüzden. İyi bir Şey oyle düşünüyorum” (B, G. 25, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi/1, Kadın).

Görüşmecilerden biri, birilerinin gelip o çöpleri toplaması ve bunun bir iş olarak görülmesinin kendisini üzdüğünü belirtmiştir.

“Biraz üzüliyorum aslında ama galiba bir iş olarak bakmak gerekiyor. Üzücü bir şey aslında çünkü kendi atığımız olmasına rağmen çöpten nefret ediyoruz ve o yüzden de birinin onu yapmasına iş gözüyle bakmak da beni üzüyor açıkçası. Çünkü bizim çöpümüz, bizim yaptığımız şey, ürettiğimiz şey fakat görmezden geliyoruz onu. Başka biri yapsın bize ne ki diyoruz. Ama aslında evimizde ayırsak ya da daha düzenli bir şekilde atsak insanlara sanki kolaylık sağlanır” (BÜ, G. 5, Endüstri Mühendisliği / 2, Kadın).

Bir görüşmeci de geri dönüşüm işçilerinin illegal yollardan geçimlerini sürdürmektense atık toplayarak hayatlarını devam ettirmelerinin doğru olduğunu düşünmektedir.

“Kağıtları, pet şişeleri toplayanlar. Bence çok mantıklı onların toplanması Hırsızlık yapmaktansa ya da herhangi başka bir iş yapmaktansa ekmeklerini öyle çıkarıyorlar. Hoşuma gidiyor açıkçası o durum” (AÜ, G. 21, Matematik / 3, Kadın).

“Bir fikrim yok açıkçası. Yolumu değiştirmem. Açıkçası ben yaptıkları işe saygı duyuyorum. Hem bir şekilde geri dönüşüme katkıda bulunuyorlar hem de kendi ekmek paralarını çıkarmaya çalışıyorlar” (BÜ, G. 3, Bilgisayar Mühendisliği/ 3, Erkek).

Katı atık toplama işinin kurumsallaşması gerektiğini ya da devletin kendilerini daha farklı alanlarda istihdam etmeleri gerektiğini düşünen ve bu işi bir tür “mahkumiyet” olarak gören görüşmeciler vardır.

“Bunun aslında daha kurumlaşmış bir şey olması lazım bence. Ama bu arkadaşlar kendilerine katkı yapıp para kazanıyorlarsa güzel bence. Bana bir zararı yok faydası var” (BÜ, G. 6, Genetik / 4, Erkek).

“Bilmiyorum ne olduğunu. Kötü bir şey, yani öyle görmek kötü bir şey de tam bilmiyorum. O işi yapmaları kötü bir şey. Devlet daha farklı işler verebilir. Buna mahkûm olmazlar” (BÜ, G. 7, Siyaset Bilimi / 2, Kadın).

“Yapılması çok zor olan bir iş. (Siz yapar mıydınız böyle bir işi?) Yapmazdım diyemem eğer ekonomik koşullar bunu gerektirirse eminim ki herkes her

iŖi yapabilecek direnci ve gerekliliği kendinde görebilir diye dŖnyorum” (B, G. 11, Siyaset Bilimi/4, Erkek).

GrŖmecilerden bazıları geri dnŖm iŖçileri iŖçileri ile daha yakın iletiŖime geçtiklerini belirtmiŖlerdir. Aslında bunu belirtmek bile toplumsal algı olarak geri dnŖm iŖçilerinin ne kadar dıŖlandığına kanıtlar niteliktedir.

“Onları gördüğüm zaman kendimi birazcık böyle rahatsız hissettiğim için onların kötü hissetmemesi ve aynı zamanda onların da farkında olduğumu göstermek için bazen sigara teklif ediyorum. (İliŖki) kurabildiğim kadarıyla kurmaya alıŖıyorum ama çok da tabii ki... Ŗu durumu daha önce yaŖadığım için ihtiyacın var mı para vereyim mi? O da tabii dilenci durumuna soktukları için böyle bir teklif onlardan dolayı da daha önce bir azar yediğim oldu. O yüzden yemek yiyelim mi, sigara vereyim mi gibisinden Ŗeklinde yaklaŖmaya alıŖıyorum” (B, G. 14, Hukuk/4, Erkek).

“Saygı duyuyorum. Hatta konuŖmuŖluğum vardır. Konur’da çok rastlıyorum, Kızılay’da falan. Sohbet edebiliyoruz. Biraz da birkaç kiŖiyle artık tanış olduk bizim memleketten falan da. Öyle birkaç taneyle falan sohbet etmiŖliğim vardır” (A, G. 14, Gazetecilik / 2, Erkek).

“ok büyük faydası var çevreye de. Onlara hakikaten gördüğüm zaman tebrik ediyorum. Yani hayat zor ama bir taraftan da bir Ŗekilde topluyorlar ve çevreye büyük bir katkı sağlıyor. Geçen 1 Mayıs’ta karŖılaŖmiŖtik. 1 Mayıs’ta gelmiŖlerdi onlar da. Ben her grŖte takdir ediyorum” (B, G18, Bilgisayar Teknolojileri ve BiliŖim Sistemleri/1, Erkek).

“Mesela biz çok yardım ediyoruz onlara. Bizim sitece böyle. Hepimiz su götürürüz bir Ŗey yaparız mutlaka” (B, G. 23, Moleküler Biyoloji ve Genetik/1, Kadın).

“En iyi iŖi yapıyorlar, güzel. Ben her sabah okula giderken hatta, birkaç amca var bizim orda hep tanıdığım artık günaydın dediğim. Tabii ki kolay gelsin gibi Ŗeyler diyoruz” (B, G. 12, İŖletme Bilgi Yönetimi/2, Kadın).

Sonuç ve Değerlendirme

Ankara Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi öğrencileri arasından rastgele seçilmiş 50 görüşmeci ile yapılmış görüşmeler kapsamında geri dönüşüm işçileri hakkındaki düşüncelerini belirten görüşmecilerin çoğu atık işçilerinin sosyal ve ekonomik koşulları için kaygılandıklarını ancak kendilerinin bu konuda yapabileceklerinin sınırlı olduğunu vurgulamışlardır. Görüşmecilere yöneltilen “Geri dönüşüm işçileri hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna ilginç cevaplar gelmiştir. Örneğin bir görüşmeci atık işçilerinin etnik kökenlerine değinmiştir. Ankara Üniversitesinden bir görüşmeci geri dönüşüm işçilerinin “suç potansiyeli” taşıdığından bahsetmiştir. Diğer taraftan görüşmecilerin çoğu geri dönüşüm işçilerinin düşük ücret karşılığında ve olumsuz çalışma koşullarında çevre için çok önemli bir iş gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir.

Bazı görüşmeciler geri dönüşüm işçilerinin çalışma koşullarından dolayı üzüntü duyduklarını, bazıları ise bu işten kazanç elde ettikleri için bir yandan üzü- lüp bir yandan da sevindiklerini söylemişlerdir. Görüşmecilerden biri kendi çö- pümüzden “nefret ediyoruz” ancak birilerinin gelip o çöpleri toplaması ve bunun bir iş olarak görülüp sıradanlaştırılması beni üzüyor demiştir.

Görüşmeciler geri dönüşüm işçilerinin illegal yollardan geçimlerini sür- dürmektense, atık toplayarak yaşamlarını idame ettirmelerinin doğru olduğunu vurgulamıştır. Devletin geri dönüşüm işçilerini daha farklı alanlarda istihdam et- mesini ya da katı atık toplama işinin kurumsallaşması gerektiğini düşünen ve bu işi bir tür “mahkûmiyet” olarak gören görüşmeciler de olmuştur. Görüşmecilerden bazıları geri dönüşüm işçileri ile daha yakından iletişime geçtiklerini dile getirmiş- lerdir. Ne var ki, bunu belirtmek bile toplumsal algı olarak geri dönüşüm işçilerinin ne kadar dışlandığının göstergesidir. Görüşmecilerin kullandığı ifadelerden atık işçilerine karşı hem bir “acıma” duygusunun varlığı hem de bir “ötekileştirme” olduğu anlaşılmaktadır.

Sonnotlar

- i http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ae70961b1e4b5.89795788.
- ii 31.12.2004 tarihli ve 25687 sayılı Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği.
- iii <https://www.birgun.net/haber-detay/kagit-toplayicilari-cezadan-korktu-kagit-toplamaya-cikmadi-101960.html>.
- iv <https://twitter.com/atikkagit/status/914859938912104448>.
- v Ankara Valiliği evre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Ankara İlinde Cadde ve Sokaklarda Kağıt Toplanmasına İliŐkin Usul ve Esaslar, (05.09.2018, Sayı 39740365).
- vi 9.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı evre Kanununun 20. maddesinin r bendine göre “Kanuna aykırılık halinde uygulanacak idari para cezası” 40.636 TL ile 101.595 TL arasında deęiŐmektedir (16 Ocak 2013 tarihli Resmi Gazete, Sayı:28530).
- vii 24.08.2011 tarihli Resmi Gazete, Sayı: 28035, Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği Madde 34 (1) Bu Yönetmelik hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında 2872 sayılı Kanunda ngrlen müeyyideler uygulanır.

Kaynakça

- Akkoç, S. (2016). “A'dan Z'ye Kâğıt Toplama Krizi”, *Gazete Habertürk*, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1187912-adan-zye-kagit-toplama-krizi>, 29.04.2018.
- “Ankara İlinde Cadde ve Sokaklarda Kağıt Toplanmasına İliŐkin Usul ve Esaslar” Ankara Valiliği evre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, S. 39740365, 05.09.2018.
- “Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği”, Resmi Gazete. S. 28035, 24.08.2011.
- “Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği”, Resmi Gazete. S. 30283, 27.12.2017.
- Arslan, R. (2016). “Kağıt Toplayıcıları: Bundan Sonra Ne Olacak?”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160127_atik_iscileri_arslan 29.04.2018.
- Başkavak, T. (2013). “Atık Kağıt İŞçileri, Geri Dönüşüm Rantı ve plerin Mülkiyeti SavaŐı”, <http://www.sendika.org/2013/09/atik-kagit-iscileri-geri-donusum-ranti-ve-coplerin-mulkiyeti-savasi-tahsin-baskavak/> 15.12.2013.
- “evre Kanunu”, Resmi Gazete, S. 28530, 16.01.2013.

- Hawkins, G. (2006). *The Ethics of Waste: How We Relate to Rubbish*. Oxford: Rowman and Littlefield Publishers.
- <https://twitter.com/atikkagit/status/914859938912104448> , 29.04.2018.
- <http://wiego.org/informal-economy/occupational-groups/waste-pickers>, 03.05.2015.
- İnce, O. (2012), “Ankara Kimin Çöplüğüdür?”, Ateş ve Düğün / Ağır u Gowend Video Sergisi: Zorunlu Göçten Kimlik Mücadelesine Hakkârili Kâğıtçılar. İstanbul: Depo 18 Mart-21 Nisan Sergisi Yayını, 9-10.
- “Kağıt Toplayıcıları Cezadan Korktu, Kağıt Toplamaya Çıkmadı”, *Birgün Gazetesi* <https://www.birgun.net/haber-detay/kagit-toplayicilari-cezadan-korktu-kagit-toplamaya-cikmadi-101960.html> 29.04.2018.
- Kurt, Ü. (2010). “Bir Kapitalizm Hikayesi ve Çöp Toplayıcıları”, *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/tartisiyorum/bir_kapitalizm_hikayesi_ve_cop_toplayicilari-979433 , 17.03.2014.
- Özgen, H. N. (2001), “Kentte Yeni Yoksulluk ve Çöp İnsanları”, *Toplum ve Bilim*(89), 88-101.
- Özsoy, D. (2012). “Yeni Kent Yoksulluğu, Atık Toplayıcıları Ve Temsil Sorunsalı: *Katık* Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. (43), 105-121.
- Pye, G. (2010). “Trash as Cultural Category”, *Trash Culture: Objects and Obsolescence in Cultural Perspective*, (Ed): G. Pye, CISRA, (11), 1-14.
- Somay, B (2005). “Çöp Nereye Gider?”, *Cogito*, (43), 162-169.
- “Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği”, Resmi Gazete S. 25687, 31.12.2004.
- Tuttle, L. (2009). “Ankara Recycling Association (Kooperatif Yolunda Ankara Gerikazanın Derneği)”, (Ed): M. Samson, *Women in Informel Employment: Globalizing and Organizing (WIEGO)*, Cambridge, MA, USA.
- Yardımcı, S. ve Saltan, A. (2007). “Geri Dönüşümün Görünmeyen Yüzü”, *Toplum ve Bilim*. (108), 206-238. www.tdk.gov.tr